

חבל נחלתו

ג. יש לשקול שבמקום קרובים מותר להציל את קרובו הנתון בפ"נ ודאי⁴.
לקרוב להיכנס לספק פ"נ יותר גדול כדי

סימן סא

הוצאה מכלל ישראל

שאלה

האם יש כח ביד בית דין לגזור על ציבור או על יחידים להוציאם מכלל ישראל, וא"כ מה הם גדרי היכולת לכך?

תשובה

א. במסכת יבמות (ז ע"א) לגבי בני ובנות עשרת השבטים שגלו לחלח ולחבור נהר גוזן וערי מדי נאמר: "כי אמריתה קמיה דשמואל, א"ל: לא זוו משם עד שעשאו עובדי כוכבים גמורים, שנאמר (הושע ה, ז) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו". והביא זאת הר"ף (קידושין כח ע"ב).

מי הם אותם שעשאו לא התברר, ונראה שהושיבו על כך סנהדרין הגדולה בלשכת הגזית במלכות יהודה שעדיין לא גלתה.

המאירי (יבמות טז ע"א) כתב: "ולא עוד אלא שקבלה היתה בידם שכל אותם שניטמעו בהם ניטמעו לגמרי אנשים ונשים

עד שבית דין שבאותו הדור עשאו כגוים גמורים שלא להיותם בכלל דיני ישראל כלל". היינו, בית דין שבאותו דור הם שגזרו על עשרת השבטים שהם זרעם יהיו כנכרים. מוסיף המאירי: "ומכאן היו מקצת רבותי חוככין לומר שכל משומד בזמן הזה גוי גמור הוא ואין חוששין לקידושיו, ואף קצת חכמי אשכנז הגידו לי בשם גדולי רבניהם לענין חליצה שכל שנפלה לפני יבם משומד שהיא צריכה חליצה ואם כבר היה משומד בשעה שנישאת או נתקדשה זולאחיו אינה צריכה חליצה שעל דעת כן נתקדשה". היינו, הסוברים שהמשומד כנכרי סברו שתקנת עשרת השבטים היתה כללית מכאן ולהבא שהמומר הרי הוא גוי גמור. ואין זה קנס ועונש אלא קביעה של חז"ל, ולכן דינו כגוי לקולא ולחומרא.

ב. וכן במסכת חולין ביחס לכותים נאמר (ו ע"א): "רבי יצחק בן יוסף שדריה רבי אבהו לאתויי חמרא מבי כותאי, אשכחיה ההוא

4. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: בעניי דברי הגר"ש זווין תלויים במחלוקת אם אדם רשאי לחבול בעצמו או לא, דהמתיר מתיר אף לאבד עצמו לדעת, ע"ב"ק צ"א: ואפצע את מוחו. ואמנם הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר דדוקא ניקב בקרום המוח הוא טרפה, ולא נפצע המוח, אבל לענ"ד אף אם אינו טרפה מ"מ סכ"נ הוי. בנוגע לתרומת דם, נשלחתי ע"י אמי מורתי זללה"ה לשאול את הגר"ש זצ"ל אם מותר להשפיע על אדם לתרום תרומת דם, ואמר שמותר לומר לו שפלוגי חולה וזקוק לדם, אבל להשפיע אסור. בנוגע לכוליא (כן הכתיב בגמ'), אני יודע מת"ח שליט"א בירושלים שתרם לאחיו. כמדומני נהגו להתיר לתרום. וכן הביא בנשמת אברהם (מהדורת חו"מ סי' ת"כ) בשם כמה גדולים ע"ש.

חבל נחלתו

כישראל משומד, ויראה כי כוונתו היא דמדינא דקדושין קדושין. ואני תמה מדבריו ז"ל, שאעפ"י שאמרו כן בישראל משומד ואפילו בגר שחזר בו כדאיתא בפרק החולץ אין הדין כן בכתי לעניות דעתי, לפי שהכותים לא מפני שחזרו ונשתמדו בלבד אנו דנים אותם כגויים **אלא גורת חכמים היא**, וכבר היה הדבר במחלוקת אצלם אם גרי אריות נינהו או גרי אמת כדאיתא בפ"ק דחולין ובפרק שור שנגזח ובדוכתי אחרוני, ומחמת שמצאו להם דמות יונה בהר גריזים ועבדה **גזרו בהם חכמים ז"ל להיות גויים גמורים כדאיתא בפ"ק דחולין, ומלשון עשאו כגויים גמורים משמע שגורה היא שגזרו בהם בכך ודיניהו לכל מילין כגויים גמורים** ולא כישראל משומד וכגוי שחזר בו דאלו הנהו קדושיהו קדושין כדאיתא בפרק החולץ, אבל כותים כיון שמחמת גזרה עשאו כגויים גמורים קדושיהו לאו קדושין. "וראיה לדבר מדאמרין בסוף פ"ק דיבמות ואיתא בהלכות הרי"א ז"ל בפרק האומר בקדושין, א"ר יהודה א"ר אסי גוי שקדש בזמן הזה חוששין לקדושו שמא מעשרת השבטים הוא ואיתאמרי בה תרי לישני וכלישנא בתרא אמרי כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי **לא זוז משם עד שעשאו גויים גמורים שנאמר בה' בגדו כי בניס זרים ילדו**, ובלא ספק דהאי פסוקא לאו דינא הוא בכל גוי נמי הבא על בת ישראל הולד ליהוי כגוי גמור דליכא מאן דאמר הכי וההיא דשמואל לא אמר אלא על אותו דור בלבד

סבא, א"ל: לית כאן שומרי תורה! הלך רבי יצחק וספר דברים — לפני רבי אבהו, והלך רבי אבהו וספר דברים לפני רבי אמי ורבי אסי¹, **ולא זוז משם עד שעשאו עובדי כוכבים גמורין**. למאי? אי לשחיטה ויין נסך, מהתם גזרו בהו רבנן! אינהו גזרו ולא קבלו מיניהו, **אתו רבי אמי ורבי אסי גזרו וקבלו מיניהו**. מאי עובדי כוכבים גמורין? אמר ר"נ בר יצחק: לבטל רשות וליתן רשות, וכדתניא: ישראל מומר משמר שבתו בשוק — מבטל רשות ונותן רשות, ושאינו משמר שבתו בשוק — אינו מבטל רשות ונותן רשות."

והרא"ש בגיטין (פ"א סי' ט) על המשנה (י ע"א): "כל גט שיש עליו עד כותי פסול חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים", פסק: "האידינא כל עד כותי פסול בין בגיטי נשים בין בשחרורי עבדים בין בשאר שטרות דגרסינן בפ"ק דשחיטת חולין (דף ו, א) **לא זוז משם עד שעשאו עובדי כוכבים גמורים** בין לשחיטה בין ליינ נסך ואפי' ליתן רשות ולבטל רשות כעובדי כוכבים, כדתניא מפני שאמרו ישראל נותן רשות ומבטל רשות ובעובד כוכבים עד שישכור וכ"ש לענין עדות דדינו כעובד כוכבים."

מתבאר כי בשעה שראו **לאחר החורבן**, שהכותים אינם מקפידים במצוות גזרו עליהם שיהיו כעכו"ם לכל דבריהם.

ג. וכן כתב בשו"ת הרשב"ש (סי' תרטו): "הרב ר' חסדאי בר' יהודה הזקן ז"ל כתב במסכת ע"ז בפרק אין מעמידין גבי מילת כותי שכתי שקדש קדושין ודן אותו

1. בית הדין של ר' אמי ור' אסי היה בית הדין הגדול בדורם כפי שכתוב בגיטין (לו ע"ב): "דלמא כי תקין הלל לדרי עלמא - כגון בי דינא דידיה, וכרב אמי ורב אסי, דאלימי לאפקועי ממונא, אבל לכולי עלמא לא".

דנשים בציון ענו כדמוכח בפ"ק דיבמות, וכן כתב הרשב"א ז"ל בפ"ב דיבמות גבי מי שיש לו מכל מקום וכו' חוץ ממה שיש לו מן השפחה הנכרית, וכיון דגזרת חכמים היא להיות גוים גמורים וקדושיהו לאו קדושין הכי נמי כותים דלא זוו משם עד שעשאוים גוים גמורים.

"ואע"ג דמדינא גרים הם, ואפילו הוה גרי אריות דהא אמרינן בפ"ב דיבמות והלכתא כלס גרים, כלומר בין שנתגייירו מחמת יראה או מחמת שלחן מלכים, וגר נמי שחזר בו דינו כישראל שנשתמד א"כ זה שאמרו בכותים לא זוו משם עד שעשאוים גוים גמורים משום קנסא הוא ולא משום דינא, ולישנא דגמרא התם בלשון גזרה הוא נאמר דהא שיילינן מאי טעמא גזור בהו וכן נזכר שם כמה פעמים **לשון גזרה אלמא קנסא הוא ולא דינא,** והרי כותים שבהר גריזים שמצאו דמות יונה ועבדוהו לאו רובא דעלמא נינהו ולמיעוטא ליכא דחייש בכלי תלמודא אלא ר' מאיר בלחוד ולית הלכתא כוותיה, והכא בכותאי רבן גמליאל ובית דינו עבדי כר' מאיר למיגזרו בהו ורב אמר אסי נמי גזור בהו, אלא לאו משום עבדותם לדמות יונה בלחוד הוא אלא משום מעשיהם מקולקלים ולפיכך גזור עלייהו, והכי מוכח בירושלמי בפרק אין מעמידין כתבו הרמב"ן ז"ל בחולין ובפרק איזהו נשך. לאו דוקא בהני בלחוד דהא מקמי גזרת רב אמר ורב אסי לא היו מבטלין רשות, דמשנה שלימה שנינו הדר עם הנכרי או עם מי שאינו מודה בערוב הרי זה אסור, ופירשו בגמרא בפרק בכל מערבין דמי שאין מודה בערוב הוא כותי, ומשנה זו נשנית קודם גזרת רב אמר ורב אסי דאמוראי נינהו וכמה שני בתר המשנה הוה, אלא הכי קאמר דר' אמר ור' אסי באו וגזרו עליהם אפילו

בדבר שאיסורו מדברי סופרים נמצא שהם גוים גמורים שאפילו ביטול רשות דליתיה אלא משום שמא ילמד ממעשיו הוה כגוי נמי, ואין הכוונה שר' אמר ור' אסי גזרי בהו אלא שבאו לדייק הלשון דאמר כגוים גמורים ופירשו שאפילו בדבר שהוא מדבריהם חשבינן להו כגוים גמורים, ועוד ששמועה זו של גזרת כותים היא של ר"ג ור' מאיר שהם גזרו בהם בתחלה ולר"ג ור' מאיר צדוקי אינו אוסר וכותי לדידהו אוסר א"כ הוה ליה כותי כגוי ולפיכך פירשו דילמא חשבינן להו כגוים גמורים לבטל רשות אע"ג דאליבא דר"ג ור' מאיר צדוקי לא מבטל רשות וכותי דיניה כצדוקי ואי לאו גזרה א"כ משום גזרה הוה להו כגוים גמורים, כך פירש הרמב"ן ז"ל בפ"ק דחולין, אלמא כותים גוים גמורים הם וגזרת חכמים היא, הילכך לא הוי דינייהו כגר שחזר בו אלא כגוי גמור, ולפיכך משמע דקדושיהו מדינא לא הוה קדושין, כך נראה לי."

ד. **דברי המאירי שהובאו לעיל לגבי מומר נתונים בספק ובמחלוקת בין הראשונים.**

כך כתב הרשב"א (יבמות כב ע"א): "מתני' מי שיש לו אח מ"מ זוקק את אשת אחיו ליבום וכו'. לרבינו שרירא ז"ל יבמה שנפלה לפני משומד כיון דהורתו ולידתו בקדושה **זקוקה ליבום ומתענגא עד דחליץ לה אותו משומד,** וכתב רב יהודאי אי כדנסבה בעל הוה יבם משומד **לא בעיא חליצה מיניה** ואם היה בעל משומד וישבה תחתיו באונס ומת בשמדותו בלא בניס אינה זקוקה ליבום **דהא לאו אחיו הוא** ואינה נמי זקוקה לחליצה, וצריך תלמוד דהא לא מפקינן אלא ולד שפחה ונכרית, **ועוד דמשומד אע"פ שחטא ישראל הוא** וקדושיו קדושין וכדאמרינן לקמן בפרק החולץ (מ"ז ב) טבל ועלה הרי הוא

חבל נחלתו

דבריהם משום בה' בגדו כי בניס זרים ילדו וכ"ש מי שכופר בכל התורה בפרהסיא, אלא דהתם לא גזרו אלא על אותם עשרת השבטים אפי' הכי כל שכן באלו שהיה לנו לומר שאינם בכלל הקמת זרע מן התורה, ואע"ג דכתיב להקים לאחיו שם בישראל, ההוא בישראל דרשינן לקמן במכילתין ובפ"ק דקדושין לדרשא אחרינא, **אלא דאנן לית לן למידרש טעמא דקרא** וכיון דמשומד שקדש את בת ישראל קדושיו קדושין וישראל חשיב זוקק לייבום חוקקין להצריך חליצה מיתה, וחזינן לרב יהודה גאון ז"ל שכתב אי כד נסבא בעל הוה יבם משומד לא בעיא חליצה מיניה ואם היה בעל משומד וישבה תחתיו באונס ומת בשמדו בלא בניס אינה זקוקה לייבום דהא לאו אחיו הוא ואינה זקוקה לחליצה ע"כ, **וראוי להחמיר**".

ה. בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' קצד) נשאל על דינו של מומר לגבי טומאת אהל (וני"מ לכהנים בזמננו), ומכריע שדינם כישראל.

"שאלת משומד (מומר) לעבודה זרה אם מטמא באהל אם לאו? מי אמרינן אע"פ שחטא ישראל הוא. או דילמא כיון דאין מחזירין לו אבידה ומותר להלוותו בריבית דיצא מכלל ישראל לגמרי ושכן כתב הרב רבי אברהם ז"ל. וכיון שכן אף לענין טומאה כן אע"ג דטומאה דאורייתא?

תשובה: איברא ישראל משומד (מומר) מותר להלוותו בריבית וכדאיתא בירושלמי בפרק קמא דעבודה זרה בכתאי דקסרין. וכן אין מחזירין לו אבידה דריבית ואבידה באחזה תלינהו רחמנא. ולפנים מן השורה להתחסד עמהם. **והאי לא אחינו הוא ואין מרחמין עליו אדרבא מורידין**. אבל לגבי טומאה באדם תליא רחמנא. ועוד זה אדם הוא ולא בהמה דקדושיו קדושין וגיטו גט ואשתו

בישראל לכל דבריו למאי הלכתא אמר ר' יוסי בר חנינא דאי הדר ביה ישראל משומד הוי ואי קדיש בת ישראל קדושיו קדושין, ואמרינן נמי בשלהי פ"ק גוי שקדש בזמן הזה חוששין לקדושיו שמא מעשרת השבטים הוא. והא דאמר שמואל לא זוו משם עד שעשאוהו גוים גמורים **לאו למימרא דישראל שנעשה גוי גמור ועובד עבודה זרה שאין חוששין לקדושיו אלא אותן בלבד הוא שעשאוהו כגוים גמורים מתחלתן והפקיעו קדושיהו** וכיון שיש להם קדושין זיקה נמי יש להן כדמשמע בהרבה מקומות דכל דקדושיו קדושין זיקתו זיקה וכל שכן שאשתו הנשואה לו בקדושה שאם נשתמד לאחר מכאן זיקת האח הכשר לא נסתלקה ממנה, כנ"ל וצ"ע".

רואים מדברי הרשב"א שהסתפק במחלוקת הגאונים רב שרירא רב יהודאי האם הגזירה על עשרת השבטים כוללת מומר או שהיתה ספציפית לעשרת השבטים ובדור ההוא בלבד.

וכן בחידושי הריטב"א (יבמות כב ע"א): "ואחיו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית. וש"מ דדוקא אחיו שיש לו מן השפחה ומן הנכרית דלא חשיב אחיו כלל דולדה כמות, **הא אחיו משומד** זוקק את אשתו לחליצה ולייבום חוקקין לו **ואע"פ שחטא ישראל הוא** וקדושיו קדושין, דאי משום דפלח לע"ז הא ולד נכרית נמי פלח לע"ז, ואי לאו דלאו אחיו הוא היה זוקק לייבום, וכן כתבו מקצת הגאונים ז"ל, ומיהו הדבר מתמיה מי שעובד ע"ז ובוועל גויה ועובר על כל התורה היאך מקים זרע לאחריים והיאך מקיימין לו זרע שלא ימחה שמו מישראל, ראוי היה לומר שלא תהא אשתו עולה לייבום ולא לחליצה כלל, ואשכחן בפ"ק **דגזרו עליהם שיהיו כגוים לכל**

קדושין וזקק את אשתו ליבוס כמו שכתוב במרדכי בשמו ב'פ' החולץ... שהרי כתב המרדכי בשם ר"ס שאע"ג שהוא הביא ראיה לדברי הגאונים להתיר יבמה שנפלה לפני מומר מ"מ לא מלאו לבו לחלוק על דברי רש"י כמו שכתב המרדכי בשמו בפרק החולץ וז"ל וכתב הר"ס אע"פ שהבאתי ראיה לדברי הגאונים לא מלאני לבי לעבור על דברי רש"י כאשר בא לידי מעשה מזה עכ"ל. וכן כתב אה"כ בתשובה אחרת דאזלין הכא לחומרא והכא לחומרא... ואוי לו למי שהתירה בלא חליצה כי רבים חללים מפיל".

וכן בשו"ת הרשב"ש (סי' פט): "אמר שלמה בן הרב רבי שמעון נ"ן בן החכם רבי צמח זלה"ה.

"בני אלו המשומדים הנקראים אנוסים הערלים כשבאים לחזור בתשובה צריך לברר דינם בענין תשובתם ומילתם וטבילתם.

"ואומר שדינם הוא כישראל לכל דבריהם, דהלכה רווחת היא בישראל, דישראל משומד אע"פ שחטא ישראל [הוא] כדאיתא בבכורות ובפרק עד כמה ובסנהדרין בפרק נגמר הדין, וקדושיו קדושין, ובניו כמוהו אם נולד ממשומדת, כדאיתא בפרק האומר בקדושין וביבמות בפ"ק ובפ"ב ובפרק החולץ. ולא תימא דוקא ישראל משומד, אלא אפילו גר שחזר לסורו כדאיתא בפרק החולץ, ואפילו עד כמה דורות עד סוף העולם ישראל חשבינן ליה. ולא תימא במשומד הבא על המשומדת, אלא אפילו גוי הבא על בת ישראל או משומדת, זרע זרעה על סוף כל הדורות ישראל הוא, דרזחמנא אפקריה לזרעה דגוי במעיה דישראלית כדאיתא ביבמות ובקדושין ובדוכתי טובא...

"ואין לטענות ולומר שמה שגזרו עליהם, שהיא כוללת לכל גוי הבא על בת ישראל דהוי גוי,

אסורה עד שיגרש בגט כישראל. ובכלל בניס הוא כדברי רבי מאיר בשילהי פרק קמא דקדושין. דגרסינן התם בניס אתם לה' אלהיכם. בזמן שאתם נוהגים מנהג בניס אתם קרויין בניס שנאמר בניס אתם לה' אלהיכם. אם אי אתם נוהגים מנהג בניס אין אתם קרויין בניס דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר **בין כך ובין כך אתם קרויין בניס** שנאמר בניס סכלים המה וכו'. וכי תימא סכלים הוא דמקרו בניס כי לית בהו הימנותא לא מיקרו בניס. ואומר (דברים ל"ב) בניס לא אמון בס. וכי תימא כי לית בהו הימנותא הוא דמיקרו בניס כי פלחי לעבודה זרה לא מיקרו בניס. ואומר (ישעיה א') בניס משחיתים. וכי תימא בניס משחיתים הוא דמיקרו בני מעליי לא מיקרו (הושע א') והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי. ואע"ג דרבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה הכא רבי מאיר קראי קדייק. ומ"מ אף לרבי יהודה לאו מכלל אדם נפקי ולא בהמה נינהו שלא לטמא באהל שכן קידושיהן קידושין כדאיתא התם ביבמות. **ואפילו גוי שנתגייר וחזר לסורו כל שכן מי שנזרע בישראל**". הרשב"א אינו נוטה לחומרא בלבד אלא מכריע: יחיד מישראל כל מה שיחטא וימרוד ברבונו ובעמו נשאר אדם מישראל כלפינו, וכל התוצאות ההלכתיות הן כשל ישראל מחוץ למקומות שחכמים הטילו עליו סנקציות מיוחדות כהשבת אבידה והלוואה ברבית.

ו. וכן המהרי"ק (סי' פה) כתב: "ועל אודות היבמה אשר התיר לשוק או לעינים שכן רואות ולאונים שכן שומעות דמה ראה על ככה, דאפילו היה המת מומר ובן מומר לבלתי עשות תשובה הנה כתב הגאון רבינו שלמה דאעפ"י שחטא ישראל הוא וקדושיו

חבל נחלתו

טהורים — דלא גזרו רבנן על כתמיהן, כיון דדמנן ודאי טהור מן התורה. "מבין ישראל ומבין הכותים ר' מאיר מטמא — מתניתין חסורי מחסרא והכי קתני, מבין ישראל ומבין הכותים, טמאים, דכותים גרי אמת הן ודמנן טמא. כתמים הנמצאים בערי ישראל דהיינו במקום גלוי, טהורים, דלא נחשדו על כתמיהן ואצנעי מצנעי להו. הנמצאין בערי כותים, ר' מאיר מטמא, דכותים נחשדו על כתמיהן. וחכמים מטהרים, שלא נחשדו על כתמיהן ומצנעי להו, ותלינן להאי כתם בדם חייה או בהמה, דאילו דם אשה נדה, לא היה נמצא במקום גלוי, דאינהו נמי מצנעי להו כישראל. **וכבר נפסקה ההלכה דבזמן הזה גזרו על כותים להיות כנכרים לכל דבריהם, וכתמיהן טהורים ככתמי הנכרים.**" והתויר"ט בנדה (פ"ז מ"ד) שאל: "וקשיא לי למה לא יטמא (=כותי) באוהל, דהואיל וגירי אמת הן כדלעיל ישראל גמור הוא אלא שחטא. וצ"ל דאנן ס"ל דגירי אריות הן." ענה על כך רעק"א בחידושי על המשניות (נדה שם אות לא): "מה דפסיקא ליה להתי"ט דלהקל לא עשאו כנכרים גמורים כ"כ ג"כ הב"י² אה"ע סי' מד לענין כותי שקידש והכי פסקי' שם בש"ע סעי' י', ועי'

דהא בכוליה סוגיין דתלמודא דישראל משומד דיניה כישראל. והכי פסקי כלהו רבוותא נ"ן, אלמא דלא היא היא גזרה אלא לבני בנאתא דהווא דרא בלחוד. **והרשב"א ז"ל כתב בחדושו בפ"ב דיבמות, והא דאמר שמואל לא זז משם עד שעשאו גוים גמורים, לאו ולמימרא דישראל שנעשה גוי גמור ועובד עבודה זרה שאין חוששין לקדושו, אלא אותם הוא שעשאו גוים גמורים מתחלתן והפקיעו קדושיהם.** הילכך אלו בני המשומדים, כל שאמם מישראל אפילו מכמה דארי, ואפילו גוי הבא על המשומדת, זרע הבן ההוא עד סוף כל הדורות, ישראל הוא, דאי לאו דבנאתא דהווא דרא אצטריי אצטרו, אי נמי גזרו עליהם להיות גוים גמורים גוי שקדש בזמן הזה אפילו לאחר כמה דרי חוששין לקדושו. אלמא לית להו [ל]בני אלו המשומדים דינא דגרים. והגע עצמך בן המשומדת שחזר בתשובה סלקא דעתך שיהא מותר בממזרת כדין גירי דלא אקרי קהל, כדאי' ביבמות ובקדושין, זה לא עלה על דעת, דאחינו הוא מכל מקום"....

ז. ר' עובדיה מברטנורא (נדה פ"ז מ"ג) כתב לגבי כתמי כותים: "הבאים מבין הגויים

2. אלו דברי הבית יוסף (אה"ע סי' מד): "וכותי הוה עובדא ואצרכיה גיטא רב יהודאי ומר רב שמואל ריש כלה. בספר העיטור (שם), ואע"ג דאמרינן בפ"ק דחולין (ו). דעשאו כגוים גמורים לכל דבריהם משמע להני רבוותא דהיינו דוקא לענין שלא נסמוך עליהם באיסור והיתר אבל להפקיע קידושיהם לא".

וז"ל הש"ך (יו"ד סי' קנט ס"ק ה): "כותיים יש להם דין מומר לעבודת כוכבים - משמע דאסור להלוות מהן ברבית וכן משמע יותר בהעט"ז, וצ"ע דהא קי"ל בכמה דוכתי שגזרו על הכותים ועשאו כעובדי כוכבים גמורים, ודוחק לומר דוקא להחמיר שתהא שחיטתן אסורה וינם י"נ אבל לא להקל דכיון שעשאו כעובדי כוכבים גמורים משמע דלגמרי עשאו כעובדי כוכבים גמורים ועוד דודאי אף להחמיר חומרא דאתי לידי קולא הוא ממקום אחר וק"ל וכן לקמן סי' רס"ו סעיף מ"ז כתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והמחבר שגטי נשים ושחרורי עבדים פסולים בזמן הזה בעד כותי משום דקי"ל פרק קמא דחולין דעשאו כעובדי כוכבי' גמורים אע"פ שהוא קולא

אצל מומר זה, ואי"צ פסיקת בית דין מחדש. ולא קשה מהגזירה על הכותים, שכן לגבי הכותים כבר קדמה מחלוקת חכמים על טיבם, ואפשר שרבי אמי ור' אסי שריחקום הכריעו לדורות שהם גרי אריות וממילא לא היו צריכים באותו דור כבר לבי"ד הגדול שבלשכת הגזית.

ומסתבר מאד שדוקא בית דין הגדול בלשכת הגזית הוא ורק הוא כשליח כלל ישראל הוא היכול להכריע בדינם של יחידים וכש"כ שבט בהחלטה כה חשובה.

ח. בחי' החת"ס (או"ח סי' לט על מג"א ס"ק ד) כתב: "ועני' בתויר"ט משנה ד פ"ז דנדה דתמה על כותים אי גירי אמת הן איך עשאו כנכרים לטהר נדות ואהלות שלהם. ונראה לפענ"ד **שיש כח בכלל ישראל להוציא המורדים מכלל האומה, ויחזרו לגוים גמורים אף להקל** וזכר לדבר ראה ויתר גוים שהתיר להם ז' מצות אע"ג דלאו ראייה גמורה היא מ"מ כנ"ל והם נמנו וגמרו להוציאם מברית ישראל לגמרי. ובגיטין פירש"י שהמסור פרק עול תורה י"ל כיון שמוסר לתוא מכמר הרי מסר חבירו להעבירו על דת משה וישראל ואי לא דפריק עול תורה כולה לא עביד הכי. ומצינו בעזרא יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה משמע שהוציאם מכלל ישראל וכנ"ל."

היינו, החת"ס מודיענו שיש כח בכלל ישראל להוציא את המורדים מכלל ישראל.

בש"ך יו"ד סי' קנ"ט ס"ק ה' דס"ל דאף להקל המה כנכרים. וע' בתפל"מ שם השיג על הש"ך מפסק ש"ע הנ"ל. וכן הביא מחלוקת אחרונים זו המשנה אחרונה בנדה.

עולה שלגבי כותים חלקו האחרונים האם ריחקום לגמרי וקבעו שהם נכרים לכל דבריהם להחמיר ולהקל, ולא כעונש אלא כקביעה כוללת. ולכאורה ניתן להעיר שהמחלוקת אם הם גרי אמת או גרי עריות היתה בזמן המשנה, אבל בדורות יותר מאוחרים — ר' אמי ור' אסי גזרו עליהם שיהיו עכו"ם לכל דבריהם. ונראה שכן סברו הרע"ב והש"ך, אבל הב"י לא סבר כן וצ"ע מדוע.

אמנם כל המחלוקת היא על הכותים שהרחקתם היתה מאוחרת מאד בזמן שסנהדרין כבר לא ישבה בלשכת הגזית, אולם על עשרת השבטים נראה שבי"ד שבלשכת הגזית החליט את דינם. ודבר המסתבר הוא שאם על דין עיה"נ או על נביא יושבת דוקא סנהדרין גדולה לא מסתבר שעל הוצאת שבט מעם ישראל או אפילו הוצאת יחיד כל בי"ד של דיני נפשות או אף קטן מכך יוכל לפסוק זאת, כאשר הדין הוא לא רק לגבי דיני עוה"ז אלא בזה ובבא. ומה שמצאנו דעות בגאונים ובראשונים שמומר דינו כנכרי לגמרי להחמיר ולהקל, הפסיקה לכך יוצאת לאותה דעה מלשכת הגזית אלא שמיושמת

שאם יקדשה אחר לא תהא מקודשת לו ולא תצטרך ממנו גט וכן בשחורוי עבדים הוי עבדו ופטור מהמצות וכ"כ שם סעיף פ' בשם הרמב"ם ור"ן וב"י שכותי בזמן דינו כעובד כוכבים לענין מוכר עבדו יוצא לחירות וכתבתי שם שכן דעת הרב והוי קולא דמותר בבת חורין ואף להב"ח שם דכתב דהוי ספק היינו כדמפרש התם טעמא דכיון דלא הוי אלא קנס לא קנסו בכותי משא"כ בשאר דברים ע"ש ודוק, אלא ודאי הם עובדי כוכבים גמורים לכל דבר ואם כן מותר להלות מהן גם כן ברבית".

חבל נחלתו

שכח האומה עמד בה לדון את אותם פושעים לא הוזקו לדרך ההוצאה מן הכלל.

י. כך כותב הרמב"ם בפירושו המשנה לחולין (פ"א מ"ב): "זאמרו הכל שוחטין, ואפילו ישראל משומד, ויש לכך תנאים ואז תהיה שחיטתו מותרת, האחד שלא יהא עובד עבודה זרה, לפי שאמרו משומד לעבודה זרה משומד לכל התורה כולה. והשני שלא יהא מחלל שבת בפרהסיא לפי שהכלל אצלינו מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כגוי לכל דבריו. ושלא יהיה מין. ומינים אצל חכמים הם הכופרים מישראל, אבל אומות העולם הרי קוראים לכופריהם בסימן היחס ואומרים מיני גוים. והם בני אדם אשר טמטמה הסכלות את שכלם והחשיכו התאוות את נפשם ופקפקו בתורה ובנביאים עליהם השלום מתוך סכלותם, ומכחישים את הנביאים במה שאין להם בו ידיעה, ועוזבים את המצוות מתוך זלזול, והכת הזו היא כת של ישוע הנצרי ודואג ואחיתופל וגחזי ואלישע אזור וכל ההולך בשטתם שם רשעים ירקב. ויודע שהאדם מן הכת הזו כגון שנראה מתבטל ממצוה מן המצוות מתוך זלזול בלי שישג באותו המעשה הנאה. האנשים הללו אשר זה תיאורם אסור לאכל משחיטתם, וכך אמרו תנו רבנן שחיטת מין לעבודה זרה פתו פתו כותי יינו יין נסך ספריו ספרי קוסמים פירותיו טבלים בניו ממזרים. וכן מתנאי המשומד הזה שמותר לאכל משחיטתו שלא יהא צדוקי ולא ביתוסי והם שתי הכתות אשר החלו להכחיש את התורה שבעל פה כמו שבארתי באבות, ונעשה האמת אצלם הבל, ונתיבות האור חשך אפלה, בארץ נכוחות יעול, והם שקוראים אותם אנשי זמנינו היום מינים בסתם, ואינם

נראה שחז"ל ודורות שלפניהם השתמשו בכח זה דוקא כאשר לא היתה יכולת להענישו בבית דין. אבל בזמן שיש כח ביד בית דין לפעול עפ"י דיני הענישה הנוהגים בישראל לא השתמשו בכח ההוצאה מכלל ישראל. עוד סיבה לשימוש בכח ההוצאה מן הכלל הוא בזמן שהתוצאות לכלל ישראל מסוכנות וקשות כמו בעשרת השבטים או בכותים.

נראה איפוא, שהפעולות בשני המצבים אינם שוים, התגובה לגבי יחידים מורדים באה להחליף ענישה בזמן שאין כח בישראל להענישו בעונשי הגוף כאדם מעם ישראל. בעוד שההוצאה מכלל ישראל של קבוצות שהוציאו עצמן מעם ישראל היא הצבת גבולות וגדרים לכלל ישראל מי בתוכו ומי פרש ממנו.

ט. בהסבר זה של הוצאה כענישה והוצאה כקביעת גדרי האומה ניתן להבין את התייחסות הרמב"ם למינים. הרמב"ם כתב (הל' תפילה ונשיאת כפים פ"ב ה"א): "בימי ר"ג רבו המינים בישראל והיו מצירים לישראל ומסיתין אותן לשוב מאחרי השם, וכיון שראה שזו גדולה מכל צרכי בני אדם עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני השם לאבד המינים וקבע אותה בתפלה כדי שתהיה ערוכה בפי הכל, נמצאו כל הברכות שבתפלה תשע עשרה ברכות".

השאלה העולה לאור הנלמד לעיל: מדוע לא הוציאו מכלל ישראל בקביעת בית דין כעשרת השבטים וככותים. נראה בעוד שלגבי עשרת השבטים והכותים היה יסוד משפחתי או שבטי עליו ניתן היה לגזור, על אותם מינים ראשונים שהיו מישראל לא ניתן להוציא כציבור, ואילו כיחידים כל זמן

מינים לפי אמונתם אלא דינם לענין ההריגה כלומר המתחיל את השטה הזו בראשונה מדעתו הנפסדת כדין המינים, כלומר שמותר להרגם היום בזמן הגלות לפי שהם המבוא אל המינות האמתיות. ודע כי מסורת בידינו מאבותינו כפי שקבלוהו קבוצה מפי קבוצה כי זמנינו זה זמן הגלות שאין בו דיני נפשות אינו אלא בישראל שעבר עברת מיתה, אבל המינים והצדוקים והביתוסים לכל שינוי שיטותיהם הרי כל מי שהתחיל אותה השטה תחלה ייהרג לכתחלה כדי שלא יטעה את ישראל ויקלקל את האמונה, וכבר נעשה מזה הלכה למעשה באנשים רבים בכל ארץ המערב. אבל אלו אשר נולדו בדעות אלה וזונכו על פיהן הרי הם כאנוסים ודינם דין תינוק שנשבה לבין הגוים שכל עברותיו שגגה כמו שבארנו, אבל המתחיל הראשון הוא מזיד לא שוגג. וכן מן המקובל בידינו המפורסם למעשה כי האדם שעושה עברה שהוא חייב עליה מיתת בית דין כיון שאין אנו יכולים היום לדון דיני נפשות מחרימין אותו חרם עולם בספרי תורות אחרי שמלקין אותו ואין מתירין אותו לעולם". והובאו הדברים אף בכפתור ופרח (פרק ה).

וכן בסנהדרין (פי"א מ"ג) כתב הרמב"ם: "אבל אם אמר אין תפילין דרך כפירה הרי זה נהרג מפני שהוא מין לא מפני שהוא זקן ממרא. והבן את הענינים האלו היטב לפי שכבר הוקשה להרבה מן החכמים ענין זה וחסבו שזה שאמרו בתלמוד בזקן ממרא אינו חייב עד שיאמר כך ועד שיעשה כך ובתנאי כך וכך, שכל זמן שלא נשלמו אותם התנאים הרי זה מלט נפשו, ואין הדבר כן, אלא ענינו שאינו חייב משום זקן ממרא ופטור מדין זקן ממרא, אבל הוא חייב מיתה מצדדים אחרים, הראית אדם האומר שדעתו ואמונתו

השניות או השלוש שזה בלי ספק מכחיש דבר הכתוב ה' אחד האם נאמר שזה אינו נהרג או שהוא זקן ממרא, **אלא זה נהרג מפני שיצא מן הכלל**, כלומר מכלל ישראל שיש בהם חוטאים אשר אחד מהם כלומר אחד החוטאים זקן ממרא, לפי שאין זקן ממרא הורס חומות התורה ולא כופר בכל תורה שבעל פה כליל כמו צדוקין וביתוסין, אלא הוא איש המחשיב את דבריו על דברי בית דין הגדול, וחייבו הכתוב מיתה משום כבודו כמו שחייב מקלל אביו מיתה משום כבוד הוריו. ולפיכך יש אומרים זקן ממרא על פי בית דין שרצו בית דין למחול לו מוחלין לו, אבל אין הדין כן מן הטעם שהזכירו כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. אבל צדוקין וביתוסין הכופרים בתורה שבעל פה כליל ומסתפקין בתורה שבכתב וכפי שהם מבארים אותה אינם מן הסוג הזה, אלא הם מן הסוג שאומרים אין תורה מן השמים כמו שביארנו בפרק העשירי מסכתא זו כאשר קבענו יסודות התורה, אבל נהרגין אלו על הכפירה כדרך שנהרג מי שכופר באלהות או המכחיש נבואת משה. לפי שכל ההורס יסוד מאותם היסודות שביארתי לך יצא מכלל התורניים".

נראה לפי דברי הרמב"ם שאותו מין הוא לחומרא מישראל ואם ח"ו יקדש אשה מישראל היא מקודשת, ודוקא מפני שהוא מישראל דינו למיתה, והוא נידון אף מדין רודף כפי שהבהיר בדבריו במס' חולין. אבל אין דינו להקל עלינו. לעומת זאת אם היה דינו כמשומד לפי דברי המאירי עפ"י הגאונים נחתך קשרו עם עם ישראל לקולא ולחומרא, ולא ניתן להענישו כאדם מישראל, לא כרודף שמורידים ולא בדיני סנהדרין.

יא. כך מובא במאמרי הראיה (עמ' 473

חבל נחלתו

לו בן ולא תלמדו את בניו תורה בבה"כ ולא תקברו לו מת ואל תכניסוהו לחברת מצוה ולא לחברת הרשות ושטפו כוס אחריו ונהגו בו מנהג נכרים. ואמרו חז"ל (מ"ק טו א) מנודה שונה ושונין לו נשכר ונשכרין לו. מוחרס לא שונה ולא שונין לו לא נשכר ולא נשכרין לו". והובאה תשובה זו אף בתשובות הגאונים (שערי צדק ח"ד ש"ה סי' יד) ובאורחות חיים (הל' שבועות ונדריים סי' יז). וא"כ **כענישה** נתקו עמו את הקשרים התורניים-חברתיים אבל לא יכלו לתקו מעם ישראל ורק הוציאוהו בצורה זו.

מסקנה

נראה לפי רוב הראשונים שגזירת הוצאה מעם ישראל היתה בעשרת השבטים ובכותים. מעבר לכך לגבי מומר לא הוציאוהו מכלל ישראל אלא בדינים מסויימים כענישה. ודוקא מה שלא הוציאוהו מישראל נותן את היכולת להענישו בדיני ישראל. ואפילו דיני חרם הם לענישה אך לא להוצאה מן הכלל³.

דברים שבע"פ): "עבודה זרה היא בודאי חמורה מכל שאר עבירות. ומי שמתדבק ח"ו בעבודה זרה באיזו צורה שהיא הרי הוא מנתק את עצמו מחיי האומה ומוציא את עצמו מכלל ישראל ונחשב מיד כאחד מרודפיה-מחריביה..."

ונראה שנלמד דין הוצאה מכלל ישראל מדין החרם כך כתב רב פלטוי גאון (תשובות הגאונים – מוסאפיה [ליק] סי' י): "לאחר שמנדין אותו שלשים יום ואינו חוזר בו ממה שהיה בידו כותבין עליו חרם. ומוציאין אותו מכלל ישראל. ומה היא החרמתא. כך כותבין. פלוני בן פלוני לחכמים וראשי ישיבות וזקנים שלומכם ירבה. מודיעים אנו אתכם שפב"פ יש עליו ממון של פ' וחתכנו עליו ולא קבל. או עבר עבירה אחת ודנינו אותו ולא קבל. ונדינו אותו שלשים יום ולא קבל, ולא חזר ולא תבע נדויו. וצוינו והחרמנו אותו אף אתם החרימו אותו בכל יום תמיד. הכריזו עליו שפתו פת כתי ויינו יין נסך ופירותיו טבלים וספריו ספרי קוסמים וחתכו ציצותיו ועקרו מזוזותו ולא תאכלו עמו ולא תשתו עמו ולא תמולו

3. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: בימי הגאון ר' צבי פסק פראנק יצא פעם עתון ערב בכותרת "הרב פראנק פסק שכל יהודי רוסי מומרים" רח"ל. הסתכלתי לראות מה גוף הידיעה, והתחוויר לי שפלוגית בעלה נפטר ללא זרע של קימא רח"ל, ואחיו הי' ברוסי ולנסוע לרוסי למטרה דתית כקבלת חליצה הי' בלתי אפשרי, או שהאח שהי' קומוניסט, סירב, או פחד, לעשות מעשה דתי, ופסק הרב פראנק שהאלמנה מותרת מפני שמומר אינו זוקק ליבום (אולי בצירוף היתרים אחרים שהכתב לא ידע או לא היה מעוניין לפרסם), ובמקום לכתוב "הרב פראנק התיר עגונה", כתב מה שכתב.